

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

|| Sayı/Issue 17 (Ağustos/August 2024), s. 51-64.

|| Geliş Tarihi-Received: 01.07.2024

|| Kabul Tarihi-Accepted: 27.08.2024

|| Araştırma Makalesi-Research Article

|| ISSN: 2687-5675

|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.209

Epizodik Bellek Bağlamında Handan Acar Yıldız'ın Çarpma Öyküleri Üzerine Bir Okuma Denemesi

A Reading Essay on Handan Acar Yıldız's Çarpma Stories in the Context of Episodic Memory

Selim SOMUNCU*

Tuğçe GÖK**

Öz

Bellek kavramının bilişsel keşfi 19. yüzyıla kadar götürülebilse de kavramın sosyal bilimler sahasında fark edilmesi 1980'lerde gerçekleşir. Bellek, kronolojik bir zaman dilimini kapsayan "hayat hikâyesi" sahibi insan için varoluşun temel unsurlarındandır. Öğrenilen her şeyin kodlanıp saklandığı bellek, insan ömrünün deneyimler havuzudur. Bu noktada kilit kavram olan "deneyim" kelimesinden hareketle "epizodik bellek" kavramından bahseden ilk araştırmacı, Endel Tulving'tir. Tulving bu kavramı, otobiyografik belleğin alt alanı olarak açıklar. Otobiyografik bellek, insanın "bireylik" vasfının ortaya çıktığı öznel anıların tamamını kapsarken; epizodik bellek, anılar düzlemi üzerinde zihinsel yolculuklara olanak tanıyan zaman makinesi gibi çalışır. Belleğin diğer türleri olan kültürel bellek, toplumsal bellek, çalışma belleği, tarihsel bellek ve bireysel bellek üzerine sosyal bilimlerde pek çok okuma çalışması yapılmasına rağmen, epizodik bellek üzerinden bir okuma çalışması yapılmamıştır. Bu çalışmada, Handan Acar Yıldız'ın "Çarpma-I" ve "Çarpma-II" adlı öykülerinde, ilk öznenin (öykü kişilerinin) epizodik belleği üzerine bir okuma yapılmış belleğin işleyişini açıklarken "bilinç" ve "zaman" mefhumları üzerinden Henri Bergson'un zaman felsefesi model alınarak incelemeye olanak sunan epizot veya pasajlar tek tek tahlil edilmiştir. Sosyal bilimler alanındaki bellek okumalarının son derece bâkir bir alanı teşkil ettiği söylenebilir. Bu çalışmanın alandaki yeni ve daha kapsamlı epizodik bellek okumalarına kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Öykü, çözümleme, epizodik bellek.

Abstract

Although the cognitive discovery of the concept of memory can be traced back to the 19th century, its recognition in the social sciences happened in the 1980s. Memory is a fundamental element of human existence for individuals who have a "life story" spanning a chronological timeline. Memory, where everything learned is encoded and stored, is a repository of human experiences. The first researcher to discuss the concept of "episodic memory", which is derived from the key term "experience" was Endel Tulving. Tulving explains this concept as a subcategory of autobiographical memory. While autobiographical

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye, e-posta: somuncuselim@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9014-0944.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye, e-posta: umay.simurg@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1386-7303.

memory encompasses all subjective memories that reveal an individual's personal traits, episodic memory functions like a time machine, enabling mental journeys through memories. Despite many studies in social sciences on other types of memory such as cultural memory, social memory, working memory, historical memory, and individual memory, there has been no study on episodic memory. This study, an analysis was conducted on the episodic memory of the first person (characters in the story) in Handan Acar Yıldız's stories "Çarpma-I" and "Çarpma-II"; examining episodes or passages that illustrate the functioning of memory, based on Henri Bergson's philosophy of time, particularly through the concepts of "consciousness" and "time." This work, being the first of its kind in the social sciences, is expected to fill a gap in the field and serve as a reference for new and more comprehensive studies on episodic memory.

Keywords: Story, analysis, episodic memory.

Giriş

Öğrenme ve öğrenileni yeniden kullanabilme amacıyla kaydetme işleminin insan beyninin nörolojik bir yetisi olduğu bilinmektedir. Kayıt işlemini gerçekleştiren sistematik yapının bütününe "bellek" adı verilir. İnsanın bilişsel sürecinin büyük bir kısmını kapsayan bellek kavramı, Antik Çağ'dan modern dönemlere kadar ilgi ve araştırma konusu olmuştur (Cangöz, 2005). Modern dönemde sadece nörologların değil biyologların, psikologların, psikanalistlerin, filologların vesair bilim insanlarının ilgisini çeken belleğin en eski muhatapları hiç şüphesiz klasik dönem filozoflarıdır. Belleğe dair üretilen teorilerin birçoğu da onlardan mirastır. Eski Yunan felsefesinde Aristo ve Platon'un öne sürdüğü düşünce sistemleriyle "anamnesis" (Cengiz, 2007, s. 219), "idea", "episteme", "doksa"¹ gibi birtakım terimlerle ortaya atılan bellek kavramının, daha sonra ilk kez Descartes tarafından tasnif edildiği görülür. 18. yüzyılda bellek, John Locke ve David Hume'un öne sürdüğü fikirlerle, daha çok geçmişi hatırlamaya yönelik bir çaba şeklinde algılanırken terimin içeriğine dair geliştirilmiş bir kavram haritası için bir asır daha beklemek gerekir. 19. yüzyılın son çeyreğinde, Henri Bergson'un "ters koni (SAB konisi) modellemesi"² ile Sigmund Freud'un topografik kişilik kuramında sunduğu üç katmanlı modelleme³, belleği salt bir hatırlama süreci şeklinde kurgulayan görüşlerden farklı olarak zaman ve bilinç algısı etrafında şekillendiren ilk ciddi çalışmalar olarak kayda geçer. Bergson, *Madde ve Bellek / Beden-Tin İlişkisi Üzerine Deneme*⁴ adlı kitabında tüm cepheleriyle ele aldığı SAB konisi (ters koni) modellemesinden hareketle, zamanı tek parça, geniş ve etkisel bir yüzey alanı⁵; geçmiş⁶ ve şimdiyi⁷ ise bu alan üzerinde dengede dururken birbiri içerisinde akış hâlinde bulunan, birbiriyle tepkisel ilişkilerini sürdürmeye devam eden iki bütünsel parça olarak yorumlar. Evreni (geniş yüzey alanına yayılan zamanı) algılayan ve duyumsayan bilinç ise ihtiyaç hâlinde

¹ Çağmar, M.Ş. *Bellek*. KLU Felsefe Ansiklopedisi. www.klufelsefe.com. (Erişim tarihi: 24.05.2024).

² "Belleğimde biriken anılar toplamını bir SAB konisiyle gösterirsem, geçmişin içinde oturan AB tabanı hareketsiz kalırken, her an için benim şimdiki zamanımı gösteren S tepesi sürekli ilerler ve benim edimsel evren tasarımı P hareketli düzlemine de yine sürekli olarak değer. Beden imgesi, S'de yoğunlaşır ve P düzleminin parçası olan bu imge, düzlemi oluşturan tüm imgelerden kaynaklanan eylemleri alımlamak ve geri göndermekle kendini sınırlar." (Bergson, 2020, s. 147-148).

³ Freud, 1923'te Ego ve İd adlı kült kitabında savunduğu bilinç düzeylerine dayalı kuramsal çalışmasından önce, belleğe yönelik araştırmalarını temellendirdiği topografik zihin kuramını tanımlar. "Buna göre, bilincin dışında oluşan ve dikkati zorlamakla bilinç düzeyine çıkarılmayan istekler ve dürtüler, zihnin 'bilinçdışı' denilen en derin bölgelerinden kaynaklanırlar. Dikkat sarf ederek bilince çıkması sağlanabilen zihinsel olaylar ise, 'bilinçöncesi' denilen ve bilince daha yakın bir bölgede oluşurlar. Bilinçli olarak yaşanan ve algılanan olaylar ise zihnin yüzeyinde oluşurlar." (Geçtan, 2020, s. 27-28).

⁴ Henri Bergson, *Madde ve Bellek / Beden-Tin İlişkisi Üzerine Deneme*, (Çev. Işık Ergüden), MAK Grup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş. Ankara, Eylül 2020.

⁵ P hareketli düzlemi.

⁶ Koninin yukarıda kalan geniş tabanını oluşturan A-B hattı.

⁷ Koninin aşağıda kalan sivri ucunu oluşturan ve P düzlemiyle sürekli temas hâlinde olan S tepesi.

geçmiş, şimdiki yorumlamak için; şimdiki de geçmiş yeniden okumak için kullanabilir. Böylece oluşan pragmatizm, bilincin algılarını deneyime, deneyimlerini ise algıya dönüştürebilen “duyumsal-devindirici sistemler bütünü” (Bergson, 2020, s. 148) meydana getirir. Basite indirgenerek okunduğunda, sistemin olağan döngüsü, anıların geri çağırılma sürecinin tipik bir şemasıdır. Bergson’un üçlü kalıbı “zaman-geçmiş-şimdi” karşısında, Freud’un üçlü kalıbı “bilinç dışı-bilinç-bilinçaltı”dır. Bununla birlikte, kavramsal olarak birebir belleği vurgulamasa da bilince özgü “hatırlama” ve “geri çağırılma” eylemlerini deneylerle test etme, kategorilendirme çalışmaları ilk kez 1885’te Alman psikolog Hermann Ebbinghaus (1850-1909) tarafından yapılır.⁸ Çalışmalarında “çağırışım” kavramına dikkat çeken Ebbinghaus’tan yüzyıl sonra, 1985’te yayımlanan makalesinde “kişisel hikâye” olgusundan hareketle “epizodik bellek” kavramından ilk defa bahseden, belleği bilimsel metotlarla tanımlayıp ayrıştırmaya dair ilk somut adımı atan araştırmacı, Kanadalı deneysel psikolog ve bilişsel sinir bilimci Endel Tulving (1927-2023) olur. Tulving araştırmalarında, Ebbinghaus’tan farklı olarak, çağırışımı değil deneyimleri merkeze aldığı bir bellek modellemesi sunar. Buna göre beyinde, semantik (anlambilimsel) ve epizodik (anısal-öyküsel) bellek olmak üzere iki farklı depolama alanı mevcuttur. Semantik bellek, “öğrenilen” kitabî bilgiyi kodlarken epizodik bellek “yaşanan” olay ve olguların, insan için önem arz eden anısal kesitlerin kodlandığı alandır. Kısaca semantik bellek bilgi odaklı çalışırken epizodik bellek deneyimlere odaklanır.

İlk kez Endel Tulving’in kullandığı “deneyim” kavramı, bellek çalışmalarının disiplinlerarası düzeye taşınmasında kilit kavram olmuştur. İnsan hayatını bir öğreti olarak sunan bu kavram; nöroloji, psikoloji, nöropsikoloji gibi bilişsel bilimlerin dışında sosyal bilimlerin de ilgi odağı hâline gelir. Kanadalı felsefeci ve din adamı William Lowell Randall, 1995’te yayımlanan ve Türkçe’ye ilk çevirisi 1999’da yapılan kitabı *Bizi “Biz” Yapan Hikâyeler*’de⁹, Tulving’in bellek sistemini “hayat hikâyesi” olgusu üzerinden değerlendirerek, insan ömrü bir hikâye olarak okunduğunda epizodik belleğe kayıtlı verilerin bu hikâyenin en can alıcı bölümleri olacağını öne sürer. (Randall, 2022, s. 255) Bu durumda “epizodik olarak hatırlanan şeyler soyut olarak değil, ancak hikâyelerini yeniden anlatarak hatırlanabilir. Bir yarı-anlatı yapısı kuran bu tür bellekler, bir hikâye ya da bir hikâyenin parçasını oluşturuyor gibidir.” (Randall 2022, Casey 1987’den) Randall’ın buluşu, epizodik bellek kavramını kurgusal metinlere uyarlama veya tersten yapılacak bir okumayla kurgusal metinlerde epizodik belleğin izlerini sürme konusunda önemli bir referanstır. Bu konuda sosyal bilim alanlarında yapılmış bazı çalışmalar olmakla birlikte, bunların hiçbiri Türk edebiyatı alanına ait değildir ve spesifik olarak epizodik belleğe yönelmeyip birçoğu kolektif bellek ile edebiyat ilişkisini sorgular.¹⁰ Bu çalışmada, yazar Handan Acar Yıldız’ın “Çarpma-I” ve “Çarpma-II” başlıklı öyküleri, ilk öznelerin belleği üzerinden incelenmiş, epizodik belleği vurgulayan pasajlar Bergson’un ters koni modellemesi bağlamında tahlil edilmiş, bu aşamada W.L.Randall ile Tulving’in birleştiği “deneyim” ve “hayat hikâyesi” kavramları referans alınmıştır.

1. Handan Acar Yıldız’ın Hayatı ve Sanat Anlayışı

⁸ Douwe Draaisma (2020, s. 19), *Yaşlandıkça Hayat Neden Çabuk Geçer* adlı kitabında, Ebbinghaus ile aynı yılda bellek çalışmalarını yürüten Francis Galton adlı İngiliz bilim insanından bahsederken, literatüre kaydı geçen çalışmanın Ebbinghaus’un bellek çalışması olmasının sebebini, Galton’un çalışmalarının istatistiksel bir çıktı sunamamış, dolayısıyla bilimsel ölçütlerle teyit edilememiş olmasına bağlar.

⁹ William Lowell Randall, *“Bizi Biz Yapan Hikâyeler / Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme”*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2022.

¹⁰ Belleğin edebiyatla ilişkisini kolektif bellek merkezinde inceleyen geniş kapsamlı bir çalışma için bkz. (Erl, 2008).

1 Şubat 1979'da İstanbul Bahçelievler'de doğan Handan Acar Yıldız, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü ve Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezundur. Lisans döneminin ardından çeşitli basın kuruluşlarında editörlükten muhabirliğe pek çok alanda görev alan yazar, çocukluğundan itibaren sıkı bir okur olup kitap tanıtımı şeklinde kaleme aldığı ilk yazısını henüz on dokuz yaşındayken yayımlamıştır. Yazarın edebî eser üretme sürecine geçişi, ilk yayınından on yıl sonradır. "Yokuş"¹¹ adlı ilk öyküsünü 2008'de *Dergâh Dergisi*'nde yayımlayan yazar, bu tarihten itibaren aktif bir üretim sürecine girer. 2009'da Ankara'ya yerleşen yazar, Hece Yayınlarının mutfağına katılıp kalemını geliştirme fırsatı bulur. 2017'ye kadar yaşamını sürdürdüğü Ankara'da, ilk öykü kitabı *Cam Koridor*'un ardından *Ağır Boşluk* ve *İnatçı Leke* adlı iki öykü kitabı daha yayımlanır. İnatçı Leke, yayımlandığı yıl TYB (Türkiye Yazarlar Birliği) Öykü Ödülü'ne lâyık görülür. 2017'de ilk romanı *Kaybolmuş Kaderler Müzesi*, yine Hece Yayınları tarafından yayımlanır. Kurgusunu sembolik öykü kişilerinin oluşturduğu bu ilk roman, 2022'de yayımlanan ikinci romanı *Rölyefteki Aslan*'a kıyasla soyut ve mecazîdir. 2019'da, dördüncü öykü kitabı *Açık Unutulmuş Mikrofon*, 2020'de dünya öyküsünden örneklerle oluşturduğu öykü poetikası *Karanlıkta Patlama: Dünya Öyküsünün Anıtları* yayımlanır.

Eserlerinde hayati, evreni, varoluşu ve buna dair ayrıntıları sorgulayan, insanın varoluşunu, dolayısıyla yazının varoluşunu bir soru-cevap döngüsüyle açıklamaya çalışan Yıldız; kurgularındaki felsefî arka plan, soyut ve sembolik anlatım, insanın ve eşyanın özüne inmeyi amaç edinen derin gözlemci bakışla kendine has bir üslup kurar. Onun öykülerinde kişilerin / karakterlerin hayatında önem arz etmeyen sıradan olaylar, basit durumlar değil; bir dönüm noktasına, bir başlangıç veya sona, bazen radikal bir değişim ânına eşlik eden derin olaylar, meseleler anlatılır. Yıldız, "bazen gazetelerin üçüncü sayfalarındaki cinayet, intihar, trafik kazası gibi avantür haberlerden yola çıkar. Ama bu olağanüstü hâlin (ölüm, cinayet, intihar vs.) kendini değil, öncesini, kişiyi buraya getiren dramları, çelişkileri, insanlık hâllerini anlatır." (Tosun, 2016, s. 364). Dolayısıyla yazarın kurgularında, geçmiş deneyimlere dayalı ve diğer sıradan olaylardan farklılaşan "belirgin" anılar bütünü yer alır. Genellikle kadınlardan oluşan öykü kişilerini iki grupta incelemek mümkündür. İlk grup, hayatın baş döndüren akışı içerisinde toplumun kemikleşmiş yargılarına ve kendilerine çizilen sınırlara karşı direnç gösteren, kendiliklerini, özlerini bulmaya veya oluşturmaya / yaratmaya çalışan savaştı karakterlerden oluşur. Yakın çevrelerinden hiçbir destek alamayan, aksine en çok yakınları tarafından sömürülen, tuzağa düşürülen, hakları gasp edilen bu kişiler, içine çekildikleri zorlu mücadelede kaybettikleri benliklerini kendi çabalarıyla yeniden kazanırlar. Bu zafer, Yıldız'ın öykülerinde "öznenin kendini yaratımı" şeklinde sunulur. Nitekim "her insan, kısmen 'kendi projesi'dir ve kendini yaratır." (Randall, 2022, 57). İkinci grupta yer alan ve verdikleri mücadelede bazen yenik düşüp intihar eden, cinayete karışan, bazen de aklî dengesini yitiren diğer öykü kişileri, hayata dair yönelttikleri sorulara cevap bulamazlar. Yazarın edebiyata ve sanata yüklediği anlam tam olarak bu sorgulamalarda kendini belli eder. Yıldız için edebiyat, soru işaretlerinden türeyen ve sordukça genişleyen, güzelleşen bir sanat olduğundan cevaplara ulaşmak gibi bir gaye barındırmaz. Sanatçı bu görüşünü, katıldığı bir söyleşi programında şu sözlerle açıklar: "İnsan hayatında belirsizlikler arttıkça sorular artar. Sorular arttıkça cevaplar çoğalmaya başlar. Soruları cevaplayıp her şeyin sonuna nokta koymak yerine

¹¹ Bu öykü daha sonra, *Cam Koridor* adlı ilk kitabının sayfaları arasında yer alır. (Acar Yıldız, 2011, s. 60-66).

her şeyin sonuna soru işareti koymak bireyi genişletir. Sanatın ve soru işaretlerinin birbiriyle çok ilişkili olduğunu düşünüyorum.”¹²

Bazı öykülerinde [Hi(Yer)Arşi] biçimsel farklılıklar deneyen Yıldız, bazı öykülerinde (Çiçek-siz, Konuşma Çizgisi) ise kurmacaya kattığı dilbilimsel kavramlarla, bir amaca hizmet eden farklı yazı stilleriyle (Konuşma Çizgisi) oyunsuluğa meyleden bir anlatı dili kurarak postmodernizme yakınlaşır. Yazar kimliğini tüm cepheleriyle yansıtmaya başlayan ilk kitabının *Ağır Boşluk* olduğunu farklı mecralarda dile getiren Yıldız’ın, bahsi geçen kitabında nesne karakterizasyonuna da geniş yer ayırdığı görülür. Eşyaya ruh atfeden öykülerinde, uda dönüşen bir ağacın (Ud Sancısı), tuhafiyе raflarında satılmayı bekleyen bir ipliğin (İlmek), deniz dibindeki süngerlerin (Sapsarı Bir Öykü) hikâyesi anlatılır. Bu hikâyelerde yazar; sanatını, öznenin bilinçaltına işlenmiş yaraları, özlemleri, umutları ve acıları yansıtan dev ekranlı bir projeksiyon gibi kullanır. Diğer öykülerinde ve romanlarında da görülen gözlemci bakış, bilince / bilinçaltına eğilen tekniklerle belleğin faaliyet alanına girer. Yazarın derin gözlemleri, metinlerde ilk öznenin saklı kalmış anılarına kadar inebilen güçlü bir inceleme ortamı sunar ve bu incelemelerde alışkanlık hâline gelmiş, rutinleşmiş olayların tanımı değil, özneli barındıran alışılmadık, istisnâî olayların dökümü vardır. Nitekim epizodik bellek de bu noktalarda belirginleşir.

2. Handan Acar Yıldız’ın Öykülerinde Epizodik Bellek

Öykülerinde sık sık iç monolog ve bilinç akışı tekniğini kullanan Yıldız, öykü kişilerinin bilincine ve bilinçaltına çok yakın bir noktadan konuşur. Bu konuşma yer yer o kadar derine iner ki anlatıcının sesi neredeyse tamamen kısılır, yalnız hikâyesi anlatılan ilk öznenin sesi duyulur. Onun öykülerinde kendi hikâyesini birbiri içine geçmiş evren-dünya-ülke-toplum-aile çemberleri içinde anlatmaya çalışan¹³ ve anlatı sırasında bir geçmiş zaman yolculuğu olarak belleğin eski verilerine başvuran öykü kişilerini okuruz. Epizodik bellek, tam da bu “eski verilere başvurma” ânında ortaya çıkar. Kayıtlı dokümanlar şeklinde belleğin dehlizlerine gönderilen eski veriler, genellikle sahibinin -ilk öznenin- hayatında bir dönüm noktası, bir milat veya akışa damgasını vurmuş isyankâr, çarpıcı birer epizottur. Bu tarz geri dönüşlerde epizodik belleğin tanımından yararlanılabilir ancak “geçmişe bakış anları”nın nostaljik bir tutum olduğundan söz edilemez. Nostalji, “geçmişseverlik” olarak tanımlanıp varlığını tamamıyla geçmişe odaklı inşa eden ve bu durumdan bir nevi haz duyan, tabiri câizse “hasta” kişiliklere ithaf edilen bir kavramdır. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’te (Ayverdi, 2006, s. 2362) “Memleket hasreti, yurdunu özleme, sıla hastalığı, daüssıla, geçmişe duyulan aşırı hasret” şeklinde tanımlanan kavram, *Meydan Larousse*’de (Kılıçoğlu vd., 1972, s. 263) “Doğup büyüdüğü yere gidip ayrı kaldığı yakınlarına kavuşma, sıla hastalığı, hastalık derecesine varan sıla özlemi” olarak anlamlandırılır. Nostaljiyi etimolojik / sosyolojik kökenleriyle birlikte açıklayan Svetlana Boym (2009, s. 14) ise, kavramı “hastalık” ile ilintilendirirken “gerçekte var olmayan bir eve” dönme arzusu şeklinde görülebildiğini de ekler. Bu tanıma göre söz konusu özlem, hayalî nesnelere / kişilere yönelik bir özlem de olabilir. Yıldız’ın öykü kişileri ise tamamıyla gerçek, öznel ve birebir deneyimlenmiş duyguların merkezinde yer almakla birlikte; tüm varlıklarıyla geçmişe bağlı oldukları, marazlı bir “geçmişseverliğine” tutuldukları için değil;

¹² Zeytinburnu Kültür Sanat. *Bir Hayat Bir Hikâye*, Sunan: Cemal Şakar, Konuk: Handan Acar Yıldız. https://www.youtube.com/watch?v=vuxiudHjD_A [Siteye Yüklenme Tarihi: 19.10.2018]. [Erişim tarihi: 25.05.2024].

¹³ Hüseyin Akın. *Handan Acar Yıldız Yazı ve Esin Atölyesine Konuştu: “Yazmakta Yetenek Yüzde 30’dur.”* <https://www.youtube.com/watch?v=s0snS0XR8m4> [Siteye Yüklenme Tarihi: 9 Ağustos 2023]. [Erişim tarihi: 25.05.2024].

kendiliklerini inşa eden geçmiş anları, benliklerine derin izler bırakan olayları, izdüşümleri ve sarsıcı kesitleri; kısaca hayat hikâyelerinde benlik arayışlarını vurgulayan noktaları işaret etmek için geriye dönerler ve bu dönüş onun öykülerinde, "hayatın ve gerçeğin dokusunu deneyimin hatırlanmasına yerleştirerek yeniden inşa etme" (Sarlo, 2012, s. 17) çabasıyla kurulmuş başarılı bir "ben anlatısı" oluşturur. Bu çalışmada yer yer nostalji kavramına yer yer Bergson'a atıflar yapılsa da, aslında Endel Tulving ile William L. Randall'ın argümanlarıyla Yıldız'ın öykülerinde epizodik belleğin izi sürülmeye çalışılacaktır.

2.1. Çarpma-I'de Epizodik Bellek

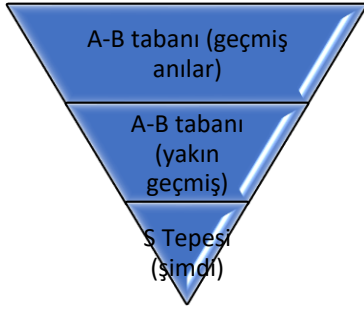
"Çarpma-I", Handan Acar Yıldız'ın 2011'de yayımlanan ilk kitabı *Cam Koridor*'un üçüncü öyküsü olup hemen ardından gelen "Çarpma-II" ile birlikte, aynı karakterin yaşantısına odaklanan psikolojik bir öyküdür. Peş peşe gelen bu iki öykü, kendisine yapılan her haksızlığın, saygısızlığın karşısında yıllarca sessiz kalmış bir adamın, sinir boşalması ânında yaşamayı muhtemel iki farklı senaryoyu işler. İlk özne, öykü zamanında; yani ânın içerisinde, geçmişe dönük bir "idrak" süreci yaşar. Geçmişte yaşadığı şeylerin, hayatın olağan akışıyla yaşanan sıradan ve doğal durumlar değil; kendisine yıllarca reva görülmüş adaletsiz tutumlar olduğunun ayırımına ancak öykü zamanında varabilir. Randall'ın kuramsal çalışması *Bizi Biz Yapan Hikâyeler*, öyküde vurgulanan bu durumun birebir tanımı niteliğinde vurucu bir tespitte yer verir: "Hayatlarımızı ileriye dönük yaşar, ama geriye dönük anlarız; yaşamakla anlamak arasında inatçı bir mesafe vardır." (2022, s. 185). Çarpma-I ve Çarpma-II'de ilk özne, yaşamakla anlamak arasındaki bu inatçı mesafeyi aşmış, geçmişi şimdinin gözleriyle görmüş "deneyim sahibi" insandır. Deneyim, kimliğin sorgulanması ve tanınması noktasında doğal bir kılavuz vazifesi görür. İlk öznenin öykü zamanında yaşadığı, geçmişi ve şimdiki aynı anda kapsayan deneyim anları, "anı tümseği" olarak adlandırılır. Anı tümseği, "yaşamda kendilik imgesinin geliştiği ve kimliği tanımlamada kritik değişimleri içeren olayların olduğu dönemler"dir.¹⁴ Ancak anı tümseği, Çarpma-II'de öykünün sonuna kadar devam ederken, Çarpma-I'de yaşanan ikinci "çarpma"nın ardından son bulur ve ilk özne eski yaşamına, benliğinden uzak kalan kendiliğine geri döner.

Çarpma-I'de ilk özne, haklarını savunmaya başladığı tipik bir uyanış hâli yaşarken, bir anda bayılır. Gözlerini açtığında yine eski sessiz, savunmasız, korkak hâline dönüştüğünü görür. Her şey kaldığı yerden devam edecek, iş yerinde herkesten önce mesaiye başlamasına rağmen müdürden azar işiten yine kendisi olacaktır. Çarpma-II'de ise uyanış, ilk öznenin intiharıyla son bulur. Her iki öyküde de bellek, geçmişin intikamını alma amacıyla harekete geçer.

"Çarpma-I" adlı öykünün Bergson'un SAB konisi (ters koni) modellemesine göre analizi aşağıdaki gibidir:¹⁵

¹⁴ Aslan Mustafa, Tayanç Akıcı, Dilek. (2018). "Tarkovsky'nin 'Ayna'sına Yansıyan Bellek: Bellek Türleri, Özellikleri ve Süreçleri Açısından 'Ayna' Filminin Analizi". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (AKİL) Aralık (30) s. 301-321.

¹⁵ Bu çalışmada örneği verilen ters koni modellemesi, Henri Bergson'un *Madde ve Bellek / Beden-Tin İlişkisi Üzerine Deneme* adlı eserinin 148. sayfasında bulunan şemadan alıntılanmıştır. İncelenen diğer öykü için de aynı model geçerlidir. Çalışmada gösterilmeyen "P hareketli düzlemi", öykü çözümlemelerinde ilk öznenin bedeni ve bilinciyle içinde bulunduğu evreni, öykü zamanını kapsayan geniş ve etkileşimli alanı ifade eder.

Şekil 1: SAB Konisi

A-B Tabanı (Geçmiş Anılar): İlk öznenin, öykü zamanına kadarki genel karakterini özetleyen geçmiş anıların, olay ve olguların tamamı. Koninin bu bölgesi kendi içerisinde devinimsiz ve diğer bölgelerle etkileşimlidir.

A-B Tabanı (Yakın Geçmiş): İlk öznenin, öykü zamanından geriye doğru çizilen dikey çizgide şimdiye en yakın duran zaman kesiti. Bu bölgeden aktarılan, veriler, belleği ilk anda harekete geçiren ve bir üst bölgeye koninin devinimsiz geniş tabanına taşıyan verilerdir.

S Tepesi: İlk öznenin, koninin diğer bölümleriyle (belleğiyle) etkileşimi sonucu oluşan devinimsel hareketinin zamansal düzlemdeki karşılığıdır.

2.1.1. S Tepesi (Şimdi): (Kurgunun başladığı nokta. Belleğe dönüş ilk kez burada, ilk öznenin yakın geçmişe temasıyla gerçekleşir ve öykü zamanını kapsayan P düzlemi içerisinde yer yer A-B tabanları arasında salınarak devam eder.)

Öykü, Kafkaesk unsurlar içeren bir girişle başlar. İlk özne rüyasında, çerçeveleyip duvara astığı diplomasının üzerindeki lekeyi temizlemeye çalıştığını görür. Ne kadar uğraşsa da leke çıkmaz. Esasen leke, geçmişinde memnun olmadığı davranışların, anıların imgesidir. Hayatı boyunca sessiz ve silik bir adam olan ilk özne, zamanla bu hâlden rahatsız olmaya başlar. Uykusundan uyandığında artık eski sessiz adam değildir. Uyanış hem gerçek hem mecaz anlamda uyanıştır ve rüyası sonlanan ilk özne; o güne kadar maruz kaldığı tüm adaletsizlikleri kendi içinde eleştirmeye başlar. Eleştiri günün ilerleyen saatlerinde bir iç hesaplaşma olmaktan çıkar, “yapılması ve yapılmaması gerekenler” başlığı altında pratiğe dökülür. Esasen bu pratik, ilk öznenin yeni hayatına dair planlarının bir provasıdır.

“Yıllardır ilk kez bir konuda tavır koyduğunu fark etti. Hafif cesaret geldi içine. 900 saniyeyi tek tek saymaya başladı. 346. saniyede telefon çaldı. Sayıyı şaşırılmamak için telefona bakmadı. Duran telefon tekrar çalmaya başladı. Kararlı. Bu sabah başkalarının işini yapmayacak.” (Acar Yıldız, 2011, s. 20).

O sabah, başkalarının işini yapmamaya karar vererek iş yerine gider çünkü belleği o sabah, senelerdir başkalarının işini kendi işi gibi yüklediğini hatırlatır ona. Bu durumdan en çok kendini sorumlu tutar. Adaletsiz tavırlar karşısında hakkını savunamadığı için, en büyük öfkeyi kendisine besler. Öfke, onu taşkınlığa varan psikolojik tavırlara sürükler. Taşkınlığın ilk belirtisi, çayının şekerini gittikçe artan bir hınçla, durmaksızın karıştırmasıdır. Akabinde belirti eyleme dönüşür ve elindeki fincanı bir anda duvara fırlatır.

2.1.2. A-B Tabanı (Yakın Geçmiş): Öykü zamanı içerisinde sivrilen bu ilk çarpma ânı, S noktasının yakın geçmişle, (A-B tabanının zemine yakın kısmıyla) etkileşimi sonucu ortaya çıkan ilk devinimdir. Fincanın duvara çarptığı sahne, içindeki çayın duvardan aşağı süzülüşüyle birleşerek ilk öznenin belleğine işitsel / görsel bir veri olarak yerleşir. Bu defa veri, yalnız sistemde kayıtlı bir bilgi değil; ruhun düğümlerinin çözülüşü, otokontrolün baskıcı yönetimine karşı kontrolsüzlüğün bir bağımsızlık ilanı gibi dışa vurumdur ve tüm dışavurumlar gibi öznesine sınırsız özgürlük tanır.

“Kendine inanamıyordu. Masasına döndüğünde müdür yoktu. Çayını karıştırmaya başladı. İşte ne olduysa o an oldu... Gözleriyle çay kaşığının sıcak suda bıraktığı daireleri izlemeye başladı. Metalin oluşturduğu girdap onu

kendine çekti. Daha hızlı karıştırdı. Biraz daha, biraz daha... Sanki elektrik akımına tutulmuş, iradesi kaybolmuştu. Kaşığın sesi kulağında uğulduyor, elini kaldıramıyordu. Sonunda bardağı kaptı ve var gücüyle duvara çarptı. Porselen parçaları etrafa yayıldı. Sıvı duvardan aşağı doğru süzülmeğe başladığında tarifsiz bir huzur kapladı içini. Böylesi heyecan ve mutluluğu hiç yaşamamıştı. Hayatı boyunca sesini yükseltememiş bir adamın aradığı kadar tatmin ediciydi içini kaplayan rahatlama hissi." (Acar Yıldız, 2011, s. 21).

Fincan duvarda kırıldıktan sonra, ilk özne için hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Bellek, geçmişten şimdiye uzanan süreçte kaybolan benliği aramaya bu ilk çarpma ânında başlar. Nitekim "ancak olaylar meydana geldiğinde, sebepler ve sorumlular aranmaya başlandığında üretilen bir kavramdır ben."¹⁶ -Bu noktadan itibaren sebepler ortaya dökülecek, sorumlular aranmaya başlanacak, tüm bunlar gerçekleşmeye devam ederken yıllarca yatırılan öfke de kabuğundan çıkacaktır.- Biriken öfke sonunda dışarı taşmıştır ve öznesine sınırsız yargı gücü verir. Fincanın duvara çarpma ânı, biriken öfkenin dışa vurma ânıdır. Çayın duvardan aşağı süzülüşü ise gün yüzüne çıkan öfkenin muhabatına doğru ilerleyişini imgeler. İlk özne bu noktadan sonra, sırayla tüm adaletsizliklerin hesabını sormaya başlar. Sırada müdürü vardır.

"Müdürün odasına koştu. 'Neden?' diye bağırdı. Neden en çok ben azar işitiyorum? Kahvaltıdaki arkadaşların cevap vermediği telefonun suçunu üstleniyorum?" (2011, s. 21).

Bu öngörülemez tavır karşısında hayrete düşen ve sessiz kalan müdürün aksine, çalışma arkadaşları sakinleşmesi ve eski hâline dönmesi için yakasını gevşetmeye, bileklerini ovmaya çalışırlar. O sırada ilk özne, kendi hayat hikâyesi üzerinde uzun bir iç yolculuğa çıkmıştır.

2.1.3. A-B Tabanı (Geçmiş Anılar): Koninin sivri ucundan başlayıp dikey çizgide yukarı doğru ilerleyen bilinç, belleğin en eski verilerine kadar ulaşır. İlk öznenin, çevresindeki adaletsiz, sorumsuz, baskıcı insanlardan çok kendini eleştirdiği yolculuğunda, geçmiş ve bugün (S Tepesi ve A-B Tabanı), öykü zamanının olağan düzleminde aynı anda bulunur. Anlatıcı, geçmişini o anki konumu ve psikolojisi üzerinden yorumlayarak bir sonuca varır. Sonuç, ilk özneye, aynı anda hem geçmişteki "ben"ini hem de öykü zamanındaki "ben"ini harmanlayan, ikisini sentezleyen veriler sunar.

"O ana kadar tepki göstermek istediği ne varsa sırayla gözünün önüne geldi. Sesinin kısıldığını fark ettiğinde beş yıl öncesindeydi. Halbuki on yıl daha vardı haykırmak istediği." (2011, s. 21).

Uzun süreli ve sıradan sessizliği, anlık ve şiddetli bir gürültü, bir çarpma izler. Peşi sıra gelen bütün sitemlerin, haykırıışların kaynağı, biriken öfkedir. Öznesini o güne kadar "sessizce sabote eden" öfke, o an bellekte depolanmış zehir gibi dışa vurur. Burada geçmişin tüm kını ve taşkınlığı saklıdır. Ani bir tepkime, (fincanın duvara çarpmasıyla oluşan gürültü) onları dışarı atmaya yetmiştir. Hesap sorma töreninde müdürden sonra sıra, eşine gelir. Etrafındaki kalabalığı yararak telefona koşar.

"Karşıdaki ses uykuluydu. Demek hâlâ kalkmamış. Bağırılmaya başladı:

'Bundan sonra evi sürekli dağıtacağım tamam mı! Kirli çoraplarımı da ortada bırakacağım. Anahtarlarımı portmantodaki tabağa koymayacağım. Salon vitrinindeki o kutsal biblonun hiç tozlanmaması gereken kutsal kellesine

¹⁶ Aykut, A. Sait. "Varlık, Benlik, Hatırlayış ve Unutuş Üzerine". *Cogito*. S:50, Bahar 2007. s.158.

asacağım. Her pazar annelere kahvaltıya gitmeyeceğim!" (Acar Yıldız, 2011, s. 22).

İlk özne hayat hikâyesindeki gezintisine devam ederken, bellek de eş zamanlı olarak çalışmasını sürdürür ve kayıtlı verilerini kullanıcıya açar. Bir önceki dışa vurum ânında ilk öznenin iş hayatı hakkında bilgilenen okur, bu seferki "çarpma" ânında evliliğine ve aile yaşantısına dair bilgi edinir. Kişi yıllarca, yapması ve yapmaması gereken şeyler hakkında devamlı baskılanan, şahsına ait duygu ve düşüncelerin, fikirlerin hiçbir zaman önem arz etmediği bir evlilik hayatı yaşamıştır ve şimdi, fikrinin alınmadığı, hislerinin önemsenmediği, devamlı baskı altında tutulduğu her meselenin hesabını sorma, faturasını kesme vaktidir. Her hesap sorma bir çarpma ânıdır. Burada işteş bir eylemden bahsedilemez çünkü ilk öznenin öfke patlamaları, çevresi için ön görülemezdir. Ön görülemez olduğu için de etkiye tepki şeklinde bağlamsal bir geri dönüşle karşılaşmaz ilk özne. Karşısında sus pus olmuş, hayretler içinde bir insan topluluğu bulur. Kendisi hesap sordukça, muhatabıyla yıllardır sürdürdüğü roller değişir. Artık sessiz kalan, tolere eden kendisi değil, muhatabıdır.

"Kadın şaşırmış, kekeleydi:

'Kimsiniz?'

'Benim, tanıyamadın tabii.' (2011, s. 22).

Eşi onu tanıyamaz çünkü telefonda öfkesini kusan adam, sabah evden süklüm püklüm, alışlagelmiş suçluluk hissiyle çıkıp giden adam değildir. Değişmiştir ve ona değişmesi gerektiğini hatırlatan, belleğidir. Geçmişte nasıl bir adam olduğunu tüm verileriyle nesnesine hatırlattıktan sonra kenara çekilip olan biteni seyreden soğukkanlı bir yönetmen gibi işleyen bellek; "eski imgeleri koruduğu için değil, bunların yararlı etkisini şimdiki âna dek uzattığı için bellek adını hak eder." (Bergson, 2020, s. 80).

Ne var ki ilk öznenin sahne ortasında attığı tirat uzun sürmez. Porselen fincanın duvara çarpmasıyla başlayan oyun, telefonu eşinin suratına "çarpmasıyla" son bulur. Başı ve sonu birer şiddetli çarpmayla hudutlanmış, kısa soluklu bir tiyatro metnini canlandıran ilk özne, oyunun sonunda eski benliğine geri döner. Geçirdiği kısa süreli baygınlığın ardından müdürden özür diler, işten atılıp atılmadığını sorar. Aldığı cevap hem olumlu hem olumsuzdur. Olumludur çünkü işten atılmamıştır; olumsuzdur çünkü "artık eskisi gibi bir adam olmaması gerektiğine dair" içinde taşıdığı tüm irade, telefonu eşinin suratına kapattığı an eriyip gitmiştir. Kurgu boyunca yakın geçmiş ve eski anılar arasında, A-B tabanının farklı katmanlarında gittikçe artan bir şiddetle ilerleyen olay örgüsü, bu bölümde koninin sivri ucuna (S Tepesine-şimdiye) dikey hareketle geri döner. İlk öznenin, müdürün karşısında suçluluk hissiyle dikildiği ân, bilincinin eski hâline, kurgunun başındaki S Tepesine geri döndüğü ândır. Bu geri dönüş, Çarpma-II'de oyunun farklı bir versiyonla sonlanacağına dair kuvvetli bir ipucudur.

'Yarımdan sonraki gün gelebilirim değil mi? Tekrar özür dilerim.'

'Tabii gelebilirsin.'

Paltosunu askıdan aldı. Yine giymek yerine sarılmayı tercih etti. Binanın dışına çıktı. Arkasında kalan döner kapıya tekrar baktı. Bir daha alınmamaktan korktuğu değirmene..." (Acar Yıldız, 2011, s. 23).

2.2. Çarpma-II'de Epizodik Bellek

Çarpma-I'de ilk öznenin eski benliğine geri dönüşüyle sonlanan kurgu, "Çarpma-II'de onu intihara sürükler. İlk öyküde duvara çarpıp kırılan fincanın yarattığı

hisse kısa süreliğine kapılan karakter, ikinci öyküde bu hissi kendi içinde bir tutkuya dönüştürür. İlk öyküde karakterin, elindeki telefonu muhatabın yüzüne çarpmasıyla son bulan öfke patlaması, ikinci öyküde tam bu noktadan itibaren şiddetini arttırarak devam eder.

2.2.1. S Tepesi (Şimdi): İş yerinden mesaisi bitmeden çıkan ilk özne, tüm gün sokaklarda amaçsızca, duvarda dağılan fincanın görüntüsünü aklında evirip çevirerek dolaşır. Fincan, duvara çarptığı an çıkardığı gürültüyle işitsel, dağılan parçaları ve içinden akan çayla görsel bir veri olarak belleğine işlenmiş, yıllarca içinde biriktirdiği öfkenin dışa vurumu şeklinde bilinçaltına yuvalanmıştır. Onu düşündükçe öfkesi yüzeye çıkmaya, bilinci açılmaya başlar. Evine döndüğünde yıllarca kurallara uyan, sessiz sakin, mülayim bir adam olarak sürdürdüğü tüm rutinleri yıkmak ister. Ayakkabılarını apartman yöneticisine inat, kapısının önünde bırakır. İçeri girdiğinde, paltosunu asma gereken yere asmaz. Rutini kıran, kuraldışı ve istisnaî eylem zinciri, devamında kendine bir ifade yöntemi, bir anlatı dili arar. Nitekim eylemler, “ne kadar alışılmadık olurlarsa, normla ne kadar çelişirlerse, onları anlatma isteğimiz o kadar güçlenir.” (Randall, 2022, s. 255). İlk özne bu ihtiyaçla doğruca mutfığa yönelir ve aklından bir türlü atamadığı kırılan fincan hazzını tekrar yaşamak için duvara bir fincan daha fırlatır. Kural dışı eylemlerin anlatısı, normlarla çelişen gürültülü ifade tarzıyla bütünleşir.

“Dağılan fincanı aklından çıkaramıyordu. Farklı bir bardakta aynı şeyi denedi ama ilk etkiyi yaşayamadı. Üstelik mutfığa koşan çocuklarına, kaza olduğunu söyleyince keyfi iyice kaçtı. Birinci eylemden sonra ikincisini arzu eden seri katil gibi hissetti kendini. Daha şiddetli bir çarpmanın hayalini kurdu. Damarları yanıp tutuştu.” (Acar Yıldız, 2011, s. 27).

İlk özne, çarpma esnasında ortaya çıkan sesteki ilk hazzı ikinci denemede yaşayamaz. Çünkü dürtüsel bir kuvvetle hep daha fazlasını arzular, daha fazla hazzın çekimine kapılır. Belleğinden sökün eden, bilincinde yankılanan her anı, öfkesini katlayarak, çarparak dışarı atar. İçinde çoğalan dinamizmi, yanıp tutuşan damarlarını söndürecek tek şey, daha güçlü bir ses ve sertliktir. Daha etkili, daha yüksek bir sesin ve daha sert bir çarpmanın peşine düşer. İş yerindeki olaydan sonra geçen her gün, böylesi bir çarpmanın hayaliyle yaşar. Artık hayatı, bu büyük çarpmanın arayışıyla geçecektir.

“Ertesi gün işe gitmedi. Gün boyunca bardağın etkisini yaratacak daha güçlü bir şey düşündü. Televizyon kanalları arasında dolaştı. Sonunda kanallardan birindeki görüntü dikkatini çekti. Yattığı koltuktan sıçradı. Kendini en yakın bowling salonuna attı. Yan yana dizilmiş, aynı renk ve boydaki pinleri, o ağır topla yıkmak istedi.” (2011, s. 27).

Yeni ve ani bir istekle tekrar harekete geçen ilk özne, bu noktadan itibaren ân içinde yaşayıp büyüttüğü öfkesinin yön değiştirdiğini fark eder. Öykünün bu bölümüne kadar, yıllarca hakkını savunmaktan âciz bir insan olarak yaşadığı adaletsizliklerden kendini sorumlu tutarken, bir anda yakın geçmişine odaklanır ve öfkesini yakın çevresine yönlendirir. Muhatabı değişen öfke, bu andan itibaren, ilk öznenin hayat hikâyesi üzerinde dikey çizgide harekete geçen belleğin yeni verileriyle kuşatılır.

2.2.2. A-B Tabanı (Yakın Geçmiş): Öyküdeki haz ve deneme mekânlarından biri de bowling salonudur. Bowling salonu, evinin mutfağından sonraki ilk deneme sahasıdır. Büyük çarpmanın arayışı içerisinde zamanını geçiren ilk özne, ağır bowling toplarının tek vuruşta devirdiği pinlerde, aradığı çarpma “dehşetini” bulacağını

düşünür. Bu kez çarpma eyleminin şiddetine, belleğin sunumuyla alevlenen intikam hırsı da eklenir. Gözlerinin önünde devrilen her pin, kendisine yıllarca haksızlıkla muamele etmiş insanların, zihninde bir bir devrilişidir. “Yan yana dizilmiş pinleri seyretti bir süre. Pinlerin yerine insanları koydu. Karşısına dikilen bloklardan biri babası, biri patronu, biri karısı, biri kendi oldu. İlk atışı olmasına rağmen hepsini devirdi.” (Acar Yıldız, 2011, s. 27). Burada artık yalnız ilk özne ve onun benliği değil, benlik arayışında ortaya çıkan “ötekiler” de vardır. İlk özne, o güne kadar kendisine haksızlık eden, hakkını gasp eden herkesi ötekileştirerek, Çarpma-I’de yarım kalan “oyun”a kaldığı yerden devam edecek ve oyunu devam ettirme arzusu her çarpmada katlanarak durdurulamaz hâle gelecektir.¹⁷

İlk özneyi, pinleri devirmeye iten içgüdü, bilincin S tepesinden A-B tabanına doğru ilerlerken edindiği bellek verilerinden gelir. Çarpma-I’de öfkenin muhatabına doğrudan çarpışına etki eden bellek, Çarpma-II’de aynı öfkeyi dolaylı ve soyut bir yol ile serbest bırakır. Bu sebeple Çarpma-I’de muhatabıyla çarpıştıktan sonra bitkinlik hâline dönüşen öfke, Çarpma-II’de muhatabına ulaşamadığı için her defasında daha şiddetli bir soyutlamayı deneyerek dolaylı da olsa intihar fikrine giden yolu açar. Bilinçaltında kendini direten çarpma isteği, esasen büyük ve güçlü bir gürültüye ruhun duyduğu ihtiyaçtır. Bu gürültü, Yıldız’ın öykülerinde bazen balkondan kaldırıma düşerek intihar eden kadının yere çarpma anında kopan gürültü (Acar Yıldız, 2014, s. 87-97), bazen ailesini terk eden bir babanın evden çıkarken kapıyı sertçe çektiği an oluşan gürültü (Acar Yıldız, 2011, s. 88-93), bazen de bir fincanın duvara çarpıp kırıldığı an yarattığı gürültüdür. (Acar Yıldız, 2011, s. 24-32) Üstelik hepsi aynı ortak sonuca varır: İntihar. Bir olgu olarak intihar, her öyküde bedenine kasıtlı yok edilişi şeklinde sunulmaz. Yıldız’ın kurgularında intihar birdenbire ve nedensiz değildir. Onun öykülerinde intihar kurmaca içerisinde hem işlevsel hem de özel bir yere sahiptir. Hatta onun öykülerinde intiharın özel bir poetikasıdan bile bahsedilebilir. Sözelimi yazar bazen intiharı soyut ve dolaylı biçimde kurguya ekler. “Vapur” adlı öyküde, babanın ailesini terk edişi, gerçek manasıyla bir intihar değildir ancak aile birliğinin intiharı olarak okunmaya müsait bir eylemdir. Nitekim bu terk ediş, ardında belleği gedikli bir kız çocuğu bırakacaktır. Yıldız, *Karanlıkta Patlama: Dünya Öyküsünün Anıtları* adlı poetik metninde, gürültü hevesiyle intihar eğilimini birlikte yorumlar. Ona göre; “Her intihar, müntehirin kendi sesinden vazgeçmeden önce çıkardığı son büyük gürültüdür.” (Acar Yıldız, 2020, s. 29). Yazarın, ortak temayı işlediği diğer öykülerinde olduğu gibi Çarpma-II’de de ana karakterin ruhunda güçlü bir istek şeklinde hâsıl olan gürültü, kendi sesini hatırlayışının tepkimesi ve yaklaşan intiharın habercisidir.

“Yan yana dizilmiş pinleri seyretti bir süre. Pinlerin yerine insanları koydu. Karşısına dikilen bloklardan biri babası, biri patronu, biri karısı, biri kendi oldu. (...) Tekrar denedi. Bu kez zihninde pinlerin yerine kendini yerleştirdi. Beş yıl önceki hâlini. On yıl önceki...şimdiki. Onu da ilk atışta devirdi ama tılsım kayboldu birden. Tekrar denemesine rağmen ilk seferki heyecanı yakalayamadı.” (2011, s. 27).

İşini bırakıp yeni bir çarpma arayışına girişen ilk özne, tutkusuna öyle kapılır ki eşinin ve çocuklarının evi terk ettiğini dahi fark etmez. Karşı koyamadığı, koymayı da istemediği bir güçle, “altın vuruşa” doğru sürüklenir. Önce bir bisiklet satın alıp boş bir arazi üzerindeki tek ağaca hızla ve defalarca çarpar. Aldığı ağır darbelere rağmen fiziksel acı hissetmez. Çünkü gürültü arayışı ve hazzı, acı/ağrı eşliğini azami düzeyde

¹⁷ “Benliğimiz kendine özgü kâğıttan delillerini bellekte bulup oyuna devam ediyor. Katlaşmamız ve ötekiler yaratıp ötekileşmemiz, içimizdeki sıvının seylan derecesini kaybetmesiyle vuku buluyor. Ne yazık ki bu önlenilebilir bir durum değildir.” (Aykut., 2007, s. 158-159).

yükseltmiştir. Ancak her çarpmada kısa süreliğine yaşadığı tatmin duygusu, onu daha yüksek dozda ve süresiz olanına çağırır.

“(…) Arazinin ortasında yapayalnız durdu. Ağaca sırtını yasladı(…) Ters taraf doğru yürüdü sonra. Yaklaşık yüz metre gitti. Bu mesafe yeterli göründü gözüne. Bisikletini ağaca doğru sürdü. Gövdeye yaklaştıkça pedalları daha hızlı çevirdi. Direksiyonun tam ağacın gövdesine denk gelmesi için bütün dikkatini topladı. Tekerleğin gövdeye çarpmasıyla savruldu. Savrulurken toparlandı(…) Duyduğu huzurun süresi her defasında daha da kısalıyor, yerini yeni bir çarpma özlemi alıyordu.” (Acar Yıldız, 2011, s. 30).

2.2.3. A-B Tabanı (Geçmiş Anılar): İçinde dönüp duran, ruhunu huzursuz eden çarpma özlemiyle günlerce aç susuz yaşayan ilk özne, sonunda altın vuruşu bulur. Ancak bu defa çarpmanın kendisine vereceği huzur; sevdiği, değer verdiği insanlara ömür boyu huzursuzluk, ömür boyu mutsuzluk verecektir. Nihai olarak; ölümle bitecek bir çarpma planlar. Planını kurgularken duyduğu tek kaygı, oğlunu yalnız bırakacak olmanın verdiği huzursuzluktur. Bu nokta, bilincin yakın geçmişten geçmiş anılara ilerlediği noktadır. İlk özne, hayat hikâyesinin dikey çizgisi üzerinde yukarı doğru ilerledikçe oğluluyla biriktirdiği anılar gözünün önüne gelir. Epizodik belleğin getirdiği görüntüler ilk özneye bir süre vicdan azabı yaşatır. Epizodik belleğin devreye soktuğu vicdan, kurgudaki önemli minör çatışmalardan birini oluşturur.

“Sonraki günler hiçbir şey yemedi. Yalnızca oğlunu düşündü. Onu anlar mı, özler mi, affeder miydi? Okul taksitini ödemişti en azından. Yetmez, biliyordu. Suçlu hissetti kendini.” (Acar Yıldız, 2011, s. 30).

Nihayetinde yaşadığı büyük çarpma arayışı ve tutkusu, babalığın verdiği sorumluluk hissine ve yaşadığı suçluluk duygusuna galip gelir. Yıldız, benzer hayat hikâyesini, *Ağır Boşluk* adlı öykü kitabında yer alan “Ses Denklemi” başlıklı öyküsünde de kurgular. Ancak bu öyküde karakter, çocuğunu yalnız ve korumasız bırakmamak için, intihara giderken onu da yanında götürür. (Acar Yıldız, 2014, s. 87-97). Ses Denklemi’nde başkişi bir anne iken, Çarpma-II’de bir babadır. Bir anne ve bir babanın; dolayısıyla bir kadın ve bir erkeğin, yaşanan çaresizliği, biriken öfkeyi dışa vuruş şekillerinde görülen farklılık, Yıldız’ın annelik vasfına yüklediği anlamlar üzerinden okunabilir.¹⁸

“Sonraki günler hiçbir şey yemedi. Yalnızca oğlunu düşündü. Onu anlar mı, özler mi, affeder miydi? Okul taksitini ödemişti en azından. Yetmez, biliyordu. Suçlu hissetti kendini. Suçluluk duygusunun çarpma tutkusuna ağır gelmesini istedi. Ama başaramadı. (...) Farkındaydı. Ne kadar ertelese de sonunda krizi dayanılmaz hâle gelecek, en son çarpmayı gerçekleştirecek.” (2011, s. 30).

¹⁸ “Annelerin avucu, çocuklarının başını kavradığında genişliyor olmalı.” (Acar Yıldız, 2014, s. 149).

“Karnın, senin ağacındı. Onunla bu dünyaya kök salardın. Bu dünya da onunla sana kök salardı. Kök salardı da kıpırdayamazdın. Doğuranlar çekip gidemezler. Birini dünyaya getirdiğin gün dünyadan gitme seçeneğini öldürürsün.” (Acar Yıldız, 2014, s. 17).

“(…) Ama sana ‘bebeğim’ diyen sesi tanıyordun. Ve bugün çok titremişti. Evdeki üç kalın sesliden biri bir şey söyleyince, annenin seni tekrar tekrar kucakladığını hissediyordun. Senden ayrılmak istemeyen biriydi o.” (Acar Yıldız, 2014, s. 20).

“Denizin çok derin ve serinlerinde birbirine sarılmış yosun ve taş gibiyiz oğlumla. Yosunu taştan ayırmak ne kadar imkânsızsa öyle...” (Acar Yıldız, 2014, s. 71).

“En çok anne olarak öldüğü gibi yine en çok anne olarak dirilmişti.” (Acar Yıldız, 2014, s. 89).

“(…) Çıkıp gitmek istediğim bile oldu bu zor sınavdan. Anneler boş da veremez kâğıdı.” (Acar Yıldız, 2011, s. 13).

Ölüme götüren çarpmaya adım adım ilerlerken yine epizodik bellek devreye girer. İlk özne eş zamanlı olarak geçmişini üzerinde ağır adımlarla gezinir. Sonrasında biriken öfkesinden kendini sorumlu tutar. Epizodik belleğin hatırlayışlar aracılığıyla onu suçlu çıkarması bir anlamda yakın çevresine karşı duyduğu mahcubiyeti yatıştırma çabasıdır. Aslında öfke, kendisine çarpan bir öfkedir ve bu sebeple “altın vuruş” olarak adlandırıldığı çarpmayı kendi üzerinde bir an önce denemek ister.

“Şuur altında yıllarca bastırılarak birikenler son iki haftada nasıl da elini kolunu bağlamıştı. Otokontrollü kişiliği nasıl bu kadar kontrolden çıkmıştı? En büyük çarpmayı, kendi üzerinde gerçekleştirmek istiyordu. Çünkü kendine çok öfkeliydi. Yine kendini yok eden o olduğu için.” (Acar Yıldız, 2011, s. 31).

Büyük çarpma için, bisikletten daha büyük bir intihar aletine ihtiyaç duyar. Bu kez arabasını kullanmaya karar verir. Eylemi gerçekleştirmeden önce, son kez bellek devreye girer: Oğlunun giysilerini koklar ve onun hatırasıyla vedalaşır. Ardından arabasını deniz kenarına çeker. Belleğin verileri; geçmiş anıları, pişmanlıkları, sessizlikleri, zihnindeki konuşmasına son vermiştir artık. Geriye yalnız, dakikalar sonra tamamen bastırılacak olan öfkesi kalır.

“Gözlerini kapatıp, derin nefes aldı. Bütün camlarını açtığı arabayı geri çekti. Olabildiğince geri. Hızla bastı gaza. (...) Gürültüyle çarptı suya. Tatmin duygusunun zirvesindeydi. Ciğerlerine su dolarken ve nefesi kesilirken kısa bir an pişman olup olmadığını düşündü. Pişman değildi. Yalnızca, yaşamayı tercih eden herkesten tüm kalbiyle özür diledi...” (2011, s. 31).

Tatmin hissinin gürültüyle birlikte gelmesi, belleğe geri dönüşü işaret eder. Boşlukta kısa bir süre aşağı düştükten sonra denize çarpan arabanın su sesiyle birleşen gürültüsü, ilk özneye, duvara çarptığı an paramparça olan fincanın çıkardığı gürültüyü hatırlatır. Epizodik bellek, farklı zaman ve farklı mekânlarda kodlanmış iki görsel veriyi birbiriyle bağlantılandırarak öznesine sunmuştur. Hem Çarpma-I’de hem de Çarpma-II’de, epizodik belleğin verileri, ilk öznenin hayat hikâyesini şekillendiren, kaderini belirleyen bir itici güç olarak kullanılmıştır.

Sonuç

Yıldız’ın Çarpma öykülerinde epizodik bellek, ilk öznenin kendi öznel zamanı üzerinde yaptığı geri dönüşlerle, geçmişin ve ânın (şimdinin, bugünün) bir dizge hâlinde sıralandığı parçalı sistem üzerinden kurguya dâhil edilir. Bu bağlamda kurguda yer yer flulaşma meydana getirilir, epizodik belleğin parçaları arasında netlik kaybolur. Genel olarak öykü zamanına karşılık gelen “şimdi”, yakın ve uzak geçmişin; yakın ve uzak geçmiş de geniş ve devamlı ilerleyen bir “şimdi”nin içinde salınarak belleğin bilinç üzerindeki dikey hareketini oluşturur. Bergson, *Madde ve Bellek* adlı çalışmasında, zaman kavramını geniş bir zemine yayılan “süre” (duree) kavramıyla açıklarken geçmişini ve bugünü, sürenin içerisinde birbirinden ayrı düşünülemezken iki parça olarak tanımlar. Buna göre Çarpma-I ve Çarpma-II’de, öykü anlatıcısının geçmişteki “ben”i ile şimdiki “ben”i arasında, görünürde bir zıtlık olduğu düşünülse de teorik olarak bir ikilik yoktur; ikisi de birbirini neden-sonuç ekseninde tamamlayan parçalardır. Geçmişteki “ben”in hataları şimdiki “ben”i yaratırken, geçmiş, şimdiki “ben”in objektifinden yeniden –hatta ilk defa- yorumlanır ve bu yorumlama, geçmişin şimdi için kullanımını şeklinde bir amaca hizmet eder. Her iki öyküde de epizodik belleğin ilk özneye sunduğu veriler, onu intihara sürükleyen bir dizi olayı beraberinde getirir. Çarpma-II’de intihar gerçek manada bir yok oluşu anlatırken, Çarpma-I’de “geç kazanılan benliğin erken kaybı” şeklinde metne dahil olur.

Nihai olarak Handan Acar Yıldız'ın "Çarpma-I" ve "Çarpma-II" adlı öykülerinde, anlatıcıların ya da ilk öznenin belleği, metin üzerinden yapılacak epizodik bellek okumalarına geniş imkan tanırken, yazarın diğer kitaplarında yer alan öyküleri de epizodik bellek bağlamında okunmaya elverişli kurgularıyla dikkat çeker.

Kaynakça

- Acar Yıldız, H. (2011). *Cam koridor*. İstanbul: Günyüzü Yayıncılık.
- Acar Yıldız, H. (2014). *Ağır boşluk*. Ankara: Hece Yayınları.
- Acar Yıldız, H. (2015). *İnatçı leke*. Ankara: Hece Yayınları.
- Acar Yıldız, H. (2017). *Kaybolmuş kaderler müzesi*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Acar Yıldız, H. (2019). *Açık unutulmuş mikrofon*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Acar Yıldız, H. (2020). *Karanlıkta patlama: dünya öyküsünün anıtları*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Acar Yıldız, H. (2022). *Rölyefteki aslan*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Aslan M., Tayanç Akıcı, D. (2018). Tarkovsky'nin 'Ayna'sına yansıyan bellek: bellek türleri, özellikleri ve süreçleri açısından 'Ayna' filminin analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (30), 301-321.
- Aykut, A. S. (2007). Varlık, benlik, hatırlayış ve unutuş üzerine. *Cogito*, 50, 158.
- Ayverdi, İ. (2006). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. C. 2, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Bergson, H. (2020). *Madde ve bellek: beden-tin ilişkisi üzerine deneme*. (Çev. Işık Ergüden). Ankara: MAK Grup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin geleceği*. (çev. Ferit Burak Aydar). İstanbul: Metis Yayınları.
- Cangöz, B. (2005). Geçmişten günümüze belleği açıklamaya yönelik yaklaşımlara kısa bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22)1, 51-62.
- Çağla, C. (2007). Bellek üstüne düşünmek. *Cogito*, 50, 217-232.
- Çağmar, Ş. M. Bellek. *KLU felsefe ansiklopedisi*. <https://www.klufelsefe.com/kelime/bellek/> [Erişim Tarihi: 23.05.2024].
- Draaisma, D. (2020). *Yaşlandıkça hayat neden çabuk geçer: belleğimiz geçmişimizi nasıl şekillendirir*. (Çev. Gürol Koca). İstanbul: Metis Yayınları.
- Erlil, A. (2008). *A companion to cultural memory studies*. Berlin / New York: de Gruyter.
- Geçtan, E. (2020). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karail, D. D. (2017). *Belleğin yazınsal bir anlatımı olarak Umberto Eco'nun Kraliçe Loana'nın gizemli alevi romanı*. [Doktora Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Kılıçlıoğlu, S. vd. (1972). *Meydan Larousse büyük lügat ve ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Randall, W. L. (2022). *Bizi biz yapan hikâyeler: kendimizi yaratma üzerine bir deneme*. (Çev. Şen Süer Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sarlo, B. (2012). *Geçmiş zaman, bellek kültürü ve özneye dönüş üzerine bir tartışma*. (Çev. Peral Bayaz Charum & Deniz Ekinci). İstanbul: Metis Yayınları.